

APELIACINĖS INSTANCIJOS TEISMO TEISĖ PANAIKINTI APSKŪSTĄ BAIGIAMĄJĮ TEISMO AKTĄ IR PERDUOTI BYLĄ NAGRINĖTI IŠ NAUJO PIRMOSIOS INSTANCIJOS TEISMUI CIVILINIAME IR BAUDŽIAMAJAME PROCESUOSE

Domantas Mažrimas, Liudas Tauperis

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

4-o kurso Teisės studentai

Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius

El. paštas: domantas.mazrimas@tf.stud.vu.lt; liudas.tauperis@tf.stud.vu.lt

Mokslinio straipsnio akademinis kuratorius prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

El. paštas: vytautas.nekrosius@tf.vu.lt

Mokslinio straipsnio praktinis kuratorius prof. dr. Aurelijus Gutauskas

El. paštas: aurelijus.gutauskas@tf.vu.lt

Šio straipsnio pagrindinis tikslas – remiantis teisės mokslo doktrina, Lietuvos Respublikos teismų praktika ir teisės norminiais aktais detaliai išanalizuoti apeliacinės instancijos teismo teisės panaikinti teismo baigiamąjį aktą ir perduoti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui sampratą ir pasinaudojimo šia teise pagrindus bei nustatyti šios teisės įtaką procesų subjektams ir jų elgesiui. Atsižvelgiant į tai, kad minėta apeliacinės instancijos teismo teisė glaudžiai susijusi su civilinio ir baudžiamojo procesų principų įgyvendinimu, procesų subjektų požiūriu į teismų sistemą ir jos efektyvumo užtikrinimu, nagrinėjamos temos kontekste svarbu nustatyti, kokios yra šios teisės taikymo ribos ir įvertinti galimas pokyčių perspektyvas.

Pagrindiniai žodžiai: pirmosios instancijos teismas, apeliacinės instancijos teismas, teisė perduoti bylą nagrinėti pirmosios instancijos teismui, ribota apeliacija, teisė į tinkamą teismo procesą.

THE RIGHT OF THE COURT OF APPEAL TO REVERSE THE FINAL JUDGMENT UNDER APPEAL AND TO REFER THE CASE BACK TO THE COURT OF FIRST INSTANCE IN CIVIL AND CRIMINAL PROCEEDINGS

The main aim of this article is to provide a detailed analysis of the concept of the right of the court of appeal to reverse the final judgment under appeal and to refer the case back to the court of first instance, and the grounds for exercising this right, as well as to determine the impact of this right on the behaviour of the participants in the proceedings, taking into account the doctrine of law, the jurisprudence of the courts of the Republic of Lithuania and the normative legal acts. Given that the aforementioned right of the court of appeal is closely related to the implementation of the principles of civil and criminal proceedings, the attitude of the subjects of the proceedings towards the judicial system and ensuring its efficiency, it is important to identify the limits of the application of this right and to assess the possible future developments.

Keywords: court of first instance, court of appeal, right to refer the case back to the court of first instance, limited appeal, right to fair trial.

Ivadas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 1 d. skelbiama, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą¹. Šiame Konstitucijos straipsnyje įtvirtintas konstitucinis teisminės gynybos principas, kuris, remiantis oficialiąja konstitucine jurisprudencija, apima ir galimybę teismo baigiamąjį aktą apskųsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui (teisę į apeliaciją)².

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – KT) ne kartą yra konstatavęs, kad asmens teisė kreiptis į teismą, įtvirtinta Konstitucijos 30 str. 1 d., taip pat konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja asmens teisę į tinkamą teisinį procesą, *inter alia* tinkamą teismo procesą, kuris yra būtina sąlyga teisingai išspręsti bylą³. Tinkamo teismo proceso principas, be kita ko, glaudžiai susijęs ir su civilinio bei baudžiamojo procesų paskirtimis. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 2 str. įtvirtinta civilinio proceso paskirtis – ginti teisėtus asmenų interesus, tinkamai pritaikyti įstatymus, taip pat kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių, aiškinti bei plėtoti teisę⁴. Remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumu. *Valstybės žinios*, 1992, 33-1014.

² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutarimas. TAR, 16105.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743. *Valstybės žinios*, 2002, 36-1340.

proceso kodekso (toliau – BPK) 1 str., baudžiamajame procese yra siekiama ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas⁵.

Šiame kontekste išskirtina ir atskirai analizuotina apeliacinės instancijos teismo (toliau – AIT) teisė⁶ panaikinti apskųstą baigiamąjį teismo aktą⁷ ir perduoti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui (toliau – PIT) (toliau ir AIT teisė perduoti bylą PIT, AIT bylos perdavimas PIT), kadangi vis dar aktualus išlieka šios teisės taikymo ribų klausimas.

Taigi, šio straipsnio **tikslas** – nustatyti, kokios yra AIT teisės perduoti bylą PIT taikymo ribos, ir įvertinti, kokie pokyčiai galimi ir reikalingi, kad būtų užtikrintas šios teisės efektyvus veikimas bei civilinio ir baudžiamojo procesų paskirties ir principų įgyvendinimas, taip pat atskleisti, kokią įtaką AIT teisė perduoti bylą PIT daro procesų subjektams ir jų elgesiui. Mokslinio straipsnio **objektas** – AIT teisė perduoti bylą PIT.

Šio mokslinio straipsnio **aktualumą ir originalumą** lemia tai, kad, kaip minėta, galimybė teismo baigiamąjį aktą apskųsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui yra konstitucinė garantija. AIT teisė perduoti bylą PIT, be kita ko, glaudžiai susijusi su civilinio ir baudžiamojo procesų paskirties ir principų įgyvendinimu, šios teisės reglamentavimas ir tinkamas taikymas gali turėti įtakos ir proceso subjektų elgesiui, jų požiūriui į teismų instancinę sistemą, o nagrinėjamos temos kontekste aktualių tyrimų atlikta nedaug ir jie atlikti seniai.

Atliekant tyrimą taikyti istorinis, lyginamasis, lingvistinis, sisteminis **metodai**. Istorinis metodas taikytas siekiant atskleisti AIT teisės perduoti bylą PIT nagrinėti iš naujo teisinio reguliavimo raidos kai kuriuos etapus, lyginamasis – nagrinėjant teismų jurisprudenciją, teisės doktrinoje pateikiamas teisės mokslininkų mintis, lyginant teismų jurisprudencijos, nacionaliniuose ir užsienio valstybių teisės aktuose įtvirtintus, teisės doktrinoje suformuluotus teiginius, taip pat AIT teisės perduoti bylą PIT civiliniame ir baudžiamajame procesuose turinį, lingvistinis – atliekant nagrinėjamos temos kontekste aktualių teisės šaltinių bei teismų praktikos analizę, o taikant sisteminį metodą susietos įvairiuose teisės šaltiniuose įtvirtintos, teisės mokslininkų suformuluotos nuostatos.

⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. *Valstybės žinios*, 2002, 37-1341.

⁶ Nors autoriai pasirinko šiame kontekste straipsnyje (ir straipsnio pavadinime) vartoti žodį „teisė“, tai vertintina kritiškai. Teisės doktrinoje vyrauja pozicija, kad nors galima išskirti nemažai teismo teisių, tačiau jos yra iš teismo sampratos ir funkcijų kylančių valdingų įgalinimų ekstrapoliacija, o, kita vertus, ir procesinės pareigos.

⁷ Šiame moksliniame straipsnyje vartojamas terminas „teismo baigiamasis aktas“ turi dvejopą reikšmę ir vartojamas turint omenyje PIT sprendimą civiliniame procese bei PIT nuosprendį baudžiamajame procese.

Didžiausią reikšmę atliekant tyrimą turėjo šie šaltiniai: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktika, Lietuvos Respublikos Konstitucija, KT jurisprudencija, CPK ir jo komentaras, BPK ir jo komentaras. Be kita ko, darbe buvo remiamasi įvairiais teisės mokslininkų darbais ir kitais šaltiniais.

1. Apeliacinės instancijos teismo teisės panaikinti apskųstą baigiamąjį teismo aktą ir perduoti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui esmė ir paskirtis

Asmens teisė apskųsti PIT baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui (apeliacijos teisė) – konstitucinė teisė, teisės į teisminę gynybą sudėtinė dalis⁸, todėl negali būti nepagrįstai ribojama. Visgi byla AIT nenagrinėjama pakartotinai (*de novo*), AIT nevyksta ir PIT proceso tąsa – Lietuvoje įtvirtintas dalinės (ribotos) apeliacijos modelis, o AIT patikrina PIT baigiamojo akto pagrįstumą ir teisėtumą neperžengdamas (išskyrus išimtis) apeliacinio skundo ribų (*revisio prioris instantiae*)⁹. Vis dėlto baudžiamajame procese pastebėtina visiškos (neribotos) apeliacijos modelio¹⁰ apraiškų, susijusių su neribotomis galimybėmis AIT rinkti naujus įrodymus, kaltinimo keitimo instituto samprata¹¹, dėl ko byla, nors ir apeliacinio skundo ribose, AIT iš dalies gali būti išnagrinėjama *de novo*. Kad ir kaip bebūtų, ir CPK, ir BPK yra aiškiai numatyti AIT įgaliojimai išnagrinėjus bylą priimti konkrečius sprendimus, tiksliai įvardijami jų priėmimo pagrindai.

Vienas iš AIT įgaliojimų – AIT teisė perduoti bylą PIT. Artimiausi AIT teisei perduoti bylą PIT AIT įgaliojimai – panaikinti PIT baigiamąjį aktą ir priimti naują sprendimą / nuosprendį bei pakeisti PIT baigiamąjį aktą. Kuria iš šių teisių konkrečioje situacijoje gali pasinaudoti AIT, iš esmės priklauso nuo to, ar tam tikras PIT proceso teisės normų pažeidimas gali būti ištaisytas AIT ar ne. Taigi, AIT teisė

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254.

⁹ RANDAKEVIČIENĖ, Irma (2009). Teismų sprendimų kontrolės formos baudžiamajame procese. Iš: ANCELIS, Petras; AZUBALYTĖ, Rima; BELEVIČIUS, Linas *et al.* (2009). *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Monografija. Vilnius: Industrias, p. 185; NEKROŠIUS, Vytautas (2002). *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, p. 210-223.

¹⁰ Autoriai laikosi pozicijos, kad visiškos (neribotos) apeliacijos trūkumai (instancinio mentaliteto formavimasis, galimybė vilkinti procesą, teismų veiklos efektyvumo mažinimas) nusveria privalumus, atsižvelgiant į tai, autoriai palaiko poziciją, jog Lietuvoje tiek civiliniame, tiek baudžiamajame procesuose apeliacija turėtų būti grindžiama dalinės (ribotos) apeliacijos modeliu. Visgi visiškos apeliacijos modelio apraiškos baudžiamajame procese tam tikra prasme gali būti pateisinamos – tai galėtų būti siejama ir su baudžiamųjų teisinių santykių prigimtimi, jų subjektais, valstybės teise bausti, baudžiamojo proceso pobūdžiu ir teisėjo aktyvumu jame bei kitais baudžiamosios justicijos ypatumais.

¹¹ GARNELIENĖ, Laima ir RIMŠELIS, Ernestas (2009). Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), p. 248.

perduoti bylą PIT – AIT įgaliojimas, kuriuo AIT gali pasinaudoti, kai išnagrinėjęs bylą padaro išvadą, kad PIT buvo padaryti pažeidimai, kurių negalima ištaisyti AIT.

AIT teisės perduoti bylą PIT negarinėti iš naujo paskirtis – užtikrinti, kad būtų įgyvendintas tinkamo (teisingo, sąžiningo) proceso principas ir priimtas teisingas (teisėtas ir pagrįstas) baigiamasis teismo aktas byloje. Šios paskirties įgyvendinimas, atspindėtinas AIT teisės perduoti bylą PIT turinyje, kuris formuojamas šią teisę reglamentuojant ir taikant, gali turėti teigiamos įtakos užtikrinant teismų instancinės sistemos efektyvumą ir teigiamai keisti proceso subjektų elgesį, jų požiūrį į instancinę teismų sistemą (tai plačiau analizuojama šio straipsnio 3 dalyje).

Tinkamo (teisingo, sąžiningo) proceso principas aiškintinas remiantis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str., kuriame nustatytas bylos nagrinėjamo per įmanomai trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo reikalavimas¹². Ir baudžiamojo proceso teisės, ir civilinio proceso teisės doktrinoje pateikiama daugybė šio principo turinio interpretacijų, tačiau jis iš esmės susijęs su tinkamu teisės normų ir principų pritaikymu siekiant teisingo teismo baigiamojo akto priėmimo per kuo trumpesnę laiką. Proceso koncentruotumo (greitumo) principas laikytinas tik tinkamo (teisingo, sąžiningo) proceso sudėtine dalimi, o proceso trukmė yra vertinamasis kriterijus, todėl ar procesas iš tiesų vyko per ilgai, nustatinėjama *ad hoc*, ir turi būti atsižvelgiama į aplinkybių, lėmusių proceso trukmę, visetą, *inter alia* bylos sudėtingumą¹³. Taigi, proceso koncentruotumui (greitumui) neturi būti teikiamas prioritetas teisingo teismo baigiamojo akto priėmimo atžvilgiu.

Teisingo teismo baigiamojo akto priėmimo reikalavimas suvokiamas plačiai: teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra būtent teisingo teismo baigiamojo akto priėmimas. Konstitucinė teisingumo samprata suponuoja tokių teismo sprendimų (kitų baigiamųjų teismo aktų), kurie savo turiniu nėra neteisingi, priėmimą¹⁴. Atsižvelgiant į tai, teisingo teismo baigiamojo akto priėmimas galėtų būti siejamas su pastarojo pagrįstumu ir teisėtumu.

Tais atvejais, kai AIT nustatoma, kad PIT priimtas akivaizdžiai neteisingas baigiamasis aktas, AIT teisė perduoti bylą PIT gali būti svarbi dėl keleto priežasčių, susijusių su iš šios teisės paskirties kylančiais jos tikslais: 1) jei PIT baigiamąjį aktą priima padaręs tam tikrus esminius proceso pažeidimus, apskritai negalima laikyti, kad procesas PIT įvyko, o AIT išnagrinėjęs bylą ir priėmus baigiamąjį teismo aktą AIT taptų

¹² Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.

¹³ *Boddaert prieš Belgiją* [EŽTT], Nr. 12919/87, [1992-10-12]. ECLI:CE:ECHR:1992:1012 JUD001 291987.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas. TAR, 10749.

pirmąją teismo instanciją ir tai prieštarautų apeliacijos esmei, pažeistų asmens teisę į gynybą, 2) tam, kad nebūtų pažeisti ir civiliniame, ir baudžiamajame procesuose AIT ribojantys du pagrindiniai apeliacijos principai: *non reformatio in peius* ir *tantum devolutum quantum appellatum*. Principas *tantum devolutum quantum appellatum* reiškia, kad AIT tikrina apskųstą baigiamąjį PIT aktą tik tiek, kiek to prašoma apeliaciniame skunde ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus (šis principas turi išimčių (CPK 320 str., BPK 320 str.)). *Non reformatio in peius* principas glaudžiai susijęs su *tantum devolutum quantum appellatum* principu ir reiškia draudimą bloginti apelianto padėtį. CPK 313 str. nustatyta, kad draudžiama priimti apelianto padėtį bloginantį sprendimą, jei apeliacinį skundą paduoda tik viena iš šalių. BPK 320 str. 4 d. nustatyta, kad pabloginti nuteistojo ar išteisintojo, taip pat asmens, kuriam byla nutraukta, padėtį AIT gali tik tuo atveju, kai dėl to yra prokuroro, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundai. Visgi negali susiklostyti situacija, kai AIT, ribojamas aptariamų principų, negalėtų priimti teisingo baigiamojo akto¹⁵, todėl AIT turi būti suteikta teisė tokiais atvejais perduoti bylą PIT¹⁶.

Taigi, AIT teisė perduoti bylą PIT – vienas iš AIT įgaliojimų, kuriuo AIT gali pasinaudoti, kai išnagrinėjęs bylą padaro išvadą, kad PIT buvo padaryti neištaisyti AIT pažeidimai. Šios teisės paskirtis – užtikrinti, kad nebūtų pažeistas teisės į tinkamą (teisingą, sąžiningą) procesą principas ir būtų sudarytos sąlygos teisingo baigiamojo teismo akto priėmimui.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas. TAR, 10749.

¹⁶ CPK 313 str. eksplicitiškai įtvirtinta, kad AIT bylos perdavimas PIT nėra laikomas *non reformatio in peius* principo pažeidimu. Manytina, kad net ir tais atvejais, kai AIT bylą perduoda PIT nepagrįstai, tai galėtų būti laikoma netinkamu CPK ar BPK aiškinimu ir taikymu, tačiau ne *non reformatio in peius* principo pažeidimu, mat šis principas – apeliacinio proceso, ne bylos nagrinėjimo PIT principas, ir CPK (CPK 313 str.), ir BPK (BPK 320 str.) įtvirtintas būtent prie apeliacinį procesą reglamentuojančių teisės normų, o AIT bylą perdavus PIT byla neišnagrinėjama iš esmės, bylos išnagrinėjimas iš esmės perkeliamas PIT – PIT šio principo pažeisti negali, nes jis jam netaikomas. Visgi teismų praktikoje baudžiamosiose bylose pastebėtina pozicija, kad AIT teisė perduoti bylą PIT – ne teisingo baigiamojo teismo akto priėmimui užtikrinti svarbi priemonė, o, kai netinkamai taikoma, - *non reformatio in peius* principo pažeidimas, be to, *non reformatio in peius* principo turi būti laikomasi visose proceso stadijose: „Tiek nagrinėjant bylą apeliacine, tiek kasacine tvarka, tiek ir perdavus bylą iš naujo nagrinėti pirmosios ar apeliacinės instancijos teismui nuteistojo padėtis paprastai negali būti bloginama, kai byla nagrinėjama pagal jo skundą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 15 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-44-495/2023) Tokia pozicija kritikuotina, nes neatitinka AIT bylos perdavimo PIT esmės ir paskirties, be to, vargu, ar suderinama su teismų instancinės sistemos paskirtimi – bylą nagrinėjant kitos instancijos teisme, nevysta proceso tėsa.

2. Apeliacinės instancijos teismo nutarties panaikinti apskųstą baigiamąjį teismo aktą ir perduoti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui priėmimo pagrindai

2.1. Apeliacinės instancijos teismo nutarties panaikinti apskųstą sprendimą ir perduoti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui priėmimo pagrindai civiliniame procese

Kaip buvo minėta anksčiau, CPK įtvirtinta AIT teisė perduoti bylą PIT nėra absoliuti. Anot LAT, tam, kad būtų įgyvendinti pamatiniai civilinio proceso principai, AIT gali perduoti bylą PIT tik išimtiniais CPK nustatytais atvejais¹⁷, todėl norėdamas pasinaudoti šia teise AIT privalo pasiremti konkrečiu CPK nustatytu pagrindu. CPK yra numatyti šie pagrindai AIT perduoti bylą PIT: kai nustatomi absoliutūs arba santykinai absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai (CPK 327 str. 1 d. 1 p.), kai neatskleista bylos esmė ir pagal byloje pateiktus įrodymus bylos negalima išnagrinėti iš esmės AIT (CPK 327 str. 1 d. 2 p.). Jeigu PIT išsprendė ne visus byloje pareikštus reikalavimus, AIT gali neišspręstų reikalavimų dalyje perduoti bylą PIT (CPK 327 str. 2 d.). Autorių nuomone, dėl teisės doktrinoje ir teismų praktikoje suformuotų nuostatų, diskutuotina, ar proceso teisės normų pažeidimas, dėl kurio galėjo būti neteisingai išspręsta byla (CPK 329 str. 1 d.), gali būti traktuojamas kaip savarankiškas pasinaudojimo aptariama teise pagrindas. Autoriai atkreipia dėmesį ir į tai, kad lingvistinis CPK 330 str. aiškinimas suponuoja galimybę materialinės teisės normų pažeidimą laikyti atskiru pagrindu AIT perduoti bylą PIT. CPK komentare nurodoma, kad AIT, nustatęs PIT sprendimo panaikinimo ar pakeitimo pagrindus, nurodytus CPK 329 – 330 str., gali sprendimą panaikinti ir perduoti bylą PIT¹⁸. Vis dėlto materialinės teisės normų pažeidimą (CPK 330 str.) pripažinus pagrindu AIT perduoti bylą PIT, būtų iš dalies paneigtas šios teisės absoliutumo ribojimas, kuriuo siekiama užtikrinti pamatinių civilinio proceso principų įgyvendinimą. Sutiktina su LAT pozicija, kad materialiosios teisės normų pažeidimas ar netinkamas jų taikymas ar aiškinimas negali būti pagrindas AIT perduoti bylą PIT, nes tokius pažeidimus gali ištaisyti AIT, įvertinęs byloje surinktus įrodymus¹⁹. Todėl, autorių nuomone, CPK 330 str. įtvirtintas sprendimo panaikinimo pagrindas neturėtų būti laikomas pagrindu AIT perduoti bylą PIT. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad CPK yra numatyti 4 pagrindai, kuriais remdamasis AIT gali perduoti bylą PIT. Jie aptariami šio straipsnio 2.1.1 – 2.1.4 poskyriuose.

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-74-469/2019.

¹⁸ LAUŽIKAS, Egidijus; DRIUKAS, Artūras; JOKŪBAUSKAS, Česlovas *et al.* (2005). *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II tomas (II-III dalys)*. Vilnius: Justitia, p. 337.

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-29/2009, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-74-421/2015.

2.1.1. Absoliutūs arba santykinai absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai

CPK 327 str. 1 d. 1 p. numatyta, kad AIT panaikina apskųstą teismo sprendimą ir perduoda bylą PIT nagrinėti iš naujo, jeigu nustatomi CPK 329 str. 2 ir 3 d. nurodyti absoliutūs arba santykinai absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai. Absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų sąrašas yra baigtinis²⁰ ir AIT negali savo iniciatyva jokio kito procesinio teisės pažeidimo pripažinti absoliučiu ar santykiniai absoliučiu sprendimo negaliojimo pagrindu. Teisės doktrinoje pabrėžiama, kad nustačius CPK 329 str. 2 d. išvardintus pagrindus, privaloma iš naujo pakartoti procesą PIT²¹, o CPK 329 str. 3 d. nustatyti santykinai absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai nuo absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų skiriasi tuo, kad AIT jų buvimo netikrina *ex officio* – jais turi remtis apeliantas²².

Pažymėtina, kad tiek santykinai absoliutūs, tiek absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai sukelia tokius pačius teisinius padarinius, todėl AIT ir santykinai absoliučių negaliojimo pagrindų atveju (kai jais remiamasi apeliaciniame skunde) privalo perduoti bylą PIT nagrinėti iš naujo²³. Taigi, nustačius absoliutų sprendimo negaliojimo pagrindą, tuo pačiu nustatoma ir tai, kad tinkamas procesas PIT iš esmės neįvyko, todėl AIT privalo perduoti bylą PIT, o jei egzistuoja santykinai absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindas, AIT privalo bylą perduoti PIT tik tuo atveju, jeigu šia aplinkybe remiamasi apeliaciniame skunde.

2.1.2. Neatskleista bylos esmė ir pagal byloje pateiktus įrodymus bylos negali išnagrinėti apeliacinės instancijos teismas

CPK 327 str. 1 d. 2 p. numatyta, kad AIT perduoda bylą PIT, jeigu neatskleista bylos esmė ir pagal byloje pateiktus įrodymus bylos negalima išnagrinėti AIT. Tokia situacija gali susiklostyti, kai PIT nepareikalavo iš šalių sukonkretinti savo reikalavimų ir atskirtimų, pateikti įrodymų, todėl iš bylos medžiagos neįmanoma aiškiai nustatyti, kokie teisiniai santykiai sieja šalis²⁴.

LAT praktikoje išaiškinta, kad bylos esmė suprantama kaip svarbiausios faktinės ir teisinės aplinkybės, o taikant CPK 327 str. 1 d. 2 p. turi būti nustatomos šios sąly-

²⁰ LAUŽIKAS, Egidijus; MIKELĖNAS, Valentinas ir NEKROŠIUS, Vytautas (2005). *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, p. 305.

²¹ DRIUKAS, Artūras ir VALANČIUS, Virgilijus (2009). *Civilinis procesas: teorija ir praktika. IV tomas*. Vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 154.

²² LAUŽIKAS, Egidijus; MIKELĖNAS, Valentinas ir NEKROŠIUS, Vytautas (2005). *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, p. 304.

²³ LAUŽIKAS, Egidijus; DRIUKAS, Artūras; JOKŪBAUSKAS, Česlovas et al. (2005). *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II tomas (II-III dalys)*. Vilnius: Justitia, p. 346.

²⁴ LAUŽIKAS, Egidijus; MIKELĖNAS, Valentinas ir NEKROŠIUS, Vytautas (2005). *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, p. 306.

gos: bylą nagrinėjant PIT nebuvo atskleista jos esmė ir pagal byloje pateiktus įrodymus bylos negalima AIT išnagrinėti iš esmės. Be to, turi būti atsižvelgiama į neištirtų aplinkybių apimtį ir pobūdį, įrodymų gavimo galimybes, o AIT bylą perduoti PIT gali tik tuo atveju, jeigu byla apeliacine tvarka būtų nagrinėjama beveik visa apimtimi iš naujo²⁵. Tokia teismų pozicija sietina su tuo, kad visais atvejais AIT turi prioretiizuoti galimybę pats ištaisyti PIT padarytas klaidas. Jeigu PIT tam tikrų aplinkybių nenustatė arba nustatė, kad tam tikrų aplinkybių nėra, tai dar nereiškia, jog teismas neatskleidė bylos esmės ir AIT gali perduoti bylą PIT²⁶.

CPK komentare taip pat nurodoma, kad jeigu teismas tinkamai įvykdė pareigą išaiškinti, tačiau šalys nesilaikė pareigos rūpintis proceso skatinimu, AIT neturėtų perduoti bylos PIT²⁷. Teismo išaiškinimo pareiga reiškia, kad teismas privalo atkreipti šalių dėmesį į visas esmines bylai aplinkybes bei neaiškius ir nepilnus šalių teiginius, kuriems įrodyti reikėtų pateikti papildomų įrodymų. Vertinant, kaip teismas šią pareigą vykdė, iš bylos medžiagos turi būti aiškiai matoma, kad teismas atkreipė šalių dėmesį į esmines bylos aplinkybes ir esamas jų išaiškinimo spragas bei nurodė jų pašalinimo galimybes²⁸. Pasak V. Nekrošiaus, pareiga rūpintis proceso skatinimu yra tam tikras šalių elgesio būdas nagrinėjant ginčą, kuris suponuoja tai, kad šalys pačios turi rūpintis vykstančiu procesu ir savo įrodymus pateikti laiku bei vertinti jų poreikį konkrečioje proceso stadijoje²⁹.

Apibendrinant galima teigti, kad kiekvienu atveju, vertindamas, ar byla perduotina PIT dėl neatskleistos bylos esmės, AIT privalo atsižvelgti į tai, ar PIT tinkamai atliko pareigą išaiškinti ir ar šalys laikėsi savo pareigos rūpintis proceso skatinimu. Taip pat AIT privalo nustatyti, ar egzistuoja visos sąlygos CPK 327 str. 1 d. 2 p. numatyto pagrindo taikymui, bei atsižvelgti į PIT neištirtų aplinkybių apimtį, pobūdį, įrodymų gavimo galimybes ir į tai, ar bylos nagrinėjimas AIT nereikštų bylos nagrinėjimo beveik visa apimtimi iš naujo.

2.1.3. Byloje išspręsti ne visi reikalavimai

CPK 327 str. 2 d. numatyta, kad jeigu PIT išsprendė ne visus byloje pareikštus reikalavimus, AIT gali neišspręstų reikalavimų dalyje perduoti bylą PIT, o kitoje dalyje

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-326-1075/2018, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-286-403/2022.

²⁶ DRIUKAS, Artūras ir VALANČIUS, Virgilijus (2009). *Civilinis procesas: teorija ir praktika. IV tomas*. Vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 151-152.

²⁷ LAUŽIKAS, Egidijus; DRIUKAS, Artūras; JOKŪBAUSKAS, Česlovas et al. (2005). *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II tomas (II-III dalys)*. Vilnius: Justitia, p. 341.

²⁸ BRAZDEIKIS, Aurimas; NEKROŠIUS, Vytautas; SIMAITIS, Rimantas et al. (2016). *Asmens teisės į civilinės bylos išnagrinėjimą per protinę laiką įgyvendinimo sąlygos*. Mokslo studija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 32-33.

²⁹ NEKROŠIUS, Vytautas (2002). *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, p. 82.

spręsti bylą CPK nustatyta tvarka. Paminėtina, kad kai nustatoma, jog PIT sprendimu nusprendė ne dėl visų pareikštų reikalavimų, tai laikoma absoliučiu sprendimo negaliojimo pagrindu (CPK 329 str. 2 d. 7 p.). Tačiau, kaip nurodoma CPK komentare, CPK 327 str. 2 d. yra įtvirtinta šio absoliutaus sprendimo negaliojimo pagrindo išimtis, kuri, PIT nusprendus ne dėl visų byloje pareikštų reikalavimų, įgalina AIT perduoti bylą PIT tik neišspręstų reikalavimų dalyje³⁰. LAT praktikoje nurodoma, kad PIT neišsprendus dalies byloje pareikštų reikalavimų procesas PIT dėl šių reikalavimų laikytinas neįvykusių, o AIT negali pakeisti PIT ir nagrinėti klausimų, kurių PIT nenagrinėjo ir neišsprendė³¹. Apibendrinant galima teigti, kad AIT gali perduoti bylą PIT ir ne visa apimtimi – jei PIT neišsprendė visų byloje pareikštų reikalavimų, AIT gali perduoti bylą PIT tokių reikalavimų dalyje. Jeigu AIT išnagrinėtų reikalavimus, kurių nenagrinėjo PIT, būtų paneigta apeliacijos esmė, teisminės gynybos, tinkamo teismo proceso ir kiti civilinio proceso principai, nes AIT neišspręstų reikalavimų dalyje iš esmės pakeistų PIT.

2.1.4. Procesinės teisės normų pažeidimas arba netinkamas jų pritaikymas, jei dėl to galėjo būti neteisingai išspręsta byla, o apeliacinės instancijos teismas negali ištaisyti šių pažeidimų

CPK 329 str. 1 d. numatyta, kad procesinės teisės normų pažeidimas arba netinkamas jų pritaikymas, jeigu dėl to galėjo būti neteisingai išspręsta byla, suteikia AIT teisę perduoti bylą PIT, jeigu šių pažeidimų negali ištaisyti AIT. LAT praktikoje nurodoma, kad yra dvi CPK 329 str. 1 d. taikymo sąlygos: pirma, AIT turi padaryti išvadą, kad dėl proceso teisės normų pažeidimo galėjo būti neteisingai išspręsta byla, antra, šių pažeidimų negali ištaisyti AIT³².

Pažymėtina, kad dėl teisės doktrinoje pateikiamų nuostatų ir teismų praktikoje suformuotos pozicijos gali kilti dvejonų, ar aptariamas pagrindas laikytinas visiškai savarankišku pagrindu AIT perduoti bylą PIT. CPK komentare nurodoma, kad CPK 329 str. 1 d. yra glaudžiai susijusi su CPK 327 str. 1 d. 2 p. įtvirtintu pagrindu AIT perduoti bylą PIT (kai yra neatskleista bylos esmė), nes neatskleidęs bylos esmės teismas visada pažeidžia proceso teisės normas. Visgi galima ir tokia situacija, kai AIT negali ištaisyti kitų proceso teisės pažeidimų, nesusijusių su bylos esmės neatskleidimu (pavyzdžiui, PIT bylą išnagrinėjo rašytinio proceso tvarka, nors buvo privalomas žodinis procesas, ir dėl to byla buvo išspręsta neteisingai)³³.

³⁰ LAUŽIKAS, Egidijus; DRIUKAS, Artūras; JOKŪBAUSKAS, Česlovas *et al.* (2005). *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II tomas (II-III dalys)*. Vilnius: Justitia, p. 341.

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-123-823/2022.

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-208/2010.

³³ LAUŽIKAS, Egidijus; DRIUKAS, Artūras; JOKŪBAUSKAS, Česlovas *et al.* (2005). *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II tomas (II-III dalys)*. Vilnius: Justitia, p. 340.

LAT, plėtodamas CPK 329 str. 1 d. aiškinimo ir taikymo praktiką, išskiria CPK 329 str. 1 d. nurodytą pagrindą AIT perduoti bylą PIT kaip atskirą, tačiau jau tose pačiose nutartyse sugretina jį su CPK 327 str. 1 d. 2 p. įtvirtintu pagrindu – laikomasi pozicijos, kad taikant CPK 329 str. 1 d. turi egzistuoti toks proceso teisės normų pažeidimas, dėl kurio galėjo būti neteisingai išspręsta byla. Neteisingas bylos išsprendimas gali apimti tiek materialiai neteisingą bylos rezultatą, tiek esminį byloje dalyvaujančių asmenų procesinių teisių suvaržymą, dėl kurio lieka **neatskleista bylos esmė**, jei toks pažeidimas negali būti ištaisytas AIT³⁴.

Autorių nuomone, ta apimtimi, kuria CPK 329 str. 1 d. įtvirtintas pagrindas AIT perduoti bylą PIT susijęs su proceso teisės normų pažeidimais, lemiančiais materialiai neteisingą bylos rezultatą (ne bylos esmės neatskleidimą), jei tokių pažeidimų negalima ištaisyti AIT, jis laikytinas savarankišku pagrindu AIT perduoti bylą PIT, tačiau jeigu CPK 329 str. 1 d. yra taikoma kartu su CPK 327 str. 1 d. 2 p., tada CPK 329 str. 1 d. įtvirtintas pagrindas AIT perduoti bylą PIT turėtų būti traktuojamas kaip neatskleistos bylos esmės pagrindo sudėtinė dalis.

Lingvistiniu metodu analizuojant CPK 327 str. 1 d. 2 p. ir 329 str. 1 d. nėra aišku, ar šias teisės normas apskritai sieja koks nors ryšys. Manytina, kad siekiant juridinės technikos prasme aiškesnio reguliavimo, be to, atsižvelgiant į AIT teisės perduoti bylą PIT esmę, jos paskirtį, pagrindai AIT perduoti bylą PIT turėtų būti įtvirtinti tik CPK 327 str. arba šis straipsnis turėtų nukreipti į kitas CPK normas. Todėl, autorių nuomone, CPK 327 str. 1 d. 1 p. ir 2 p. turėtų nukreipti į CPK 329 str. 1 d. (taip, kaip CPK 327 str. 1 d. 1 p. pateikiama nuoroda į CPK 329 str. 2 ir 3 d.).

Apibendrinant galima teigti, kad CPK 329 str. 1 d. įtvirtintas pagrindas AIT perduoti bylą PIT gali būti suvokiamas dvejopai: kaip savarankiškas pagrindas AIT perduoti bylą PIT, jei CPK 329 str. 1 d. numatyti proceso teisės normų pažeidimai nėra susiję su bylos esmės neatskleidimu, taip pat kaip CPK 327 str. 1 d. 2 p. įtvirtinto pagrindo AIT perduoti bylą PIT sudėtinė dalis. Autorių nuomone, CPK 327 str. 1 d. 1 p. ir 2 p. turėtų nukreipti į CPK 329 str. 1 d. (taip, kaip CPK 327 str. 1 d. 1 p. pateikiama nuoroda į CPK 329 str. 2 ir 3 d.).

2.2. Apeliacinės instancijos teismo nutarties panaikinti apskųstą nuosprendį ir perduoti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui priėmimo pagrindai baudžiamajame procese

BPK 326 str. 1 d. 4 p. numatyta, kad AIT panaikina PIT nuosprendį ir perduoda bylą PIT nagrinėti iš naujo nustatęs bent vieną iš keturių pagrindų, kurių sąrašas yra

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-74-469/2019, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-50-313/2022.

baigtinis³⁵. Šiuo metu galiojančioje BPK redakcijoje įtvirtintus pagrindus AIT perduoti bylą PIT būtų galima suskirstyti į dvi grupes: 1) BPK 326 str. 1 d. 4 p. eksplacitiškai įvardinti baudžiamojo proceso pažeidimai, 2) neatitiktis tarp AIT ir PIT nustatytų faktinių veikos aplinkybių, jei tai gali lemti *non reformatio in peius* ir *tantum devolutum quantum appellatum* principų pažeidimą.

2.2.1. BPK 326 str. 1 d. 4 p. eksplacitiškai įvardinti baudžiamojo proceso pažeidimai

Iki 2019 m. gruodžio 19 d. galiojusioje BPK redakcijoje buvo numatyti tik trys AIT bylos perdavimo PIT pagrindai, kurie, autorių nuomone, ir galėtų būti apibrėžti kaip šiuo metu galiojančio BPK 326 str. 1 d. 4 p. eksplacitiškai įvardinti baudžiamojo proceso pažeidimai: a) bylą išnagrinėjo šališkas PIT (bylą nagrinėjęs teisėjas (arba bent vienas iš kolegijos teisėjų), esant kuriam nors iš BPK 58 str. išvardytų nušalinimo pagrindų, nenusišalino arba nebuvo nušalintas. Teismo (teisėjo) šališkumas turėtų būti suprantamas subjektyviuoju ir objektyviuoju aspektais³⁶. Visgi šališkumas neaiškinamas pernelyg plačiai – teismo padarytos teisės aiškinimo ir taikymo klaidos, baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai nėra pakankamas pagrindas konstatuoti, kad teismas nagrinėjo bylą šališkai³⁷. BPK komentare nurodoma, kad šis pagrindas AIT perduoti byl PIT galėtų būti siejamas ne tik su teismo (teisėjo), bet ir su kitų proceso subjektų, nurodytų BPK 57 str. 2 d. ir dalyvavusių bylą nagrinėjant PIT, šališkumu³⁸), b) byla išnagrinėta pažeidžiant BPK 224 ir 225 str. nustatytas teisingumo taisykles (turimi omenyje tie atvejai, kai byla, kuri pirmąją instanciją nagrinėtina apygardos teisme, išnagrinėjama apylinkės teisme, taip pat atvejai, kai byla, nagrinėtina trijų teisėjų kolegijos, išnagrinėjama teisėjo vienasmeniškai), c) AIT paaiškėja, kad nuteistas veikos padarymo metu sirgo ar iki nuosprendžio priėmimo PIT susirgo psichikos liga ir jam turėjo būti taikomos priverčiamosios medicinos priemonės³⁹.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-272-387/2023.

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gruodžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-256-976/2024.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-137/2008.

³⁸ GODA, Gintautas; KAZLAUSKAS, Marcelis; ŠUMSKAS, Artūras *et al.* (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys (221–446 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 286.

³⁹ Tiesa, panaikinti PIT nuosprendį galima ne tik aptartų baudžiamojo proceso pažeidimų atvejais – tokią galimybę numatyta ir kai ikiteisminio tyrimo metu buvo surašytas iš esmės BPK 219 str. reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas ir tai trukdo nagrinėti bylą. Tokiu atveju, remiantis BPK 326 str. 1 d. 5 p., AIT perduoda bylą prokurorui. Na o jei nustatomi BPK 369 str. 3 d. numatyti esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai, AIT panaikina PIT nuosprendį ir priima naują nuosprendį (BPK 329 str. 1 d. 4 p.). Be kita ko, esminių baudžiamojo proceso pažeidimų pripažintinas ir toks atvejis, kai bylą nagrinėjant PIT egzistavo, tačiau nenustatytos aplinkybės, dėl kurių procesas negalimas (BPK 3 str. 1 d. 3-7 p.), to-

Autorių nuomone, BPK 326 str. 1 d. 4 p. (ir BPK 326 str. 1 d. 5 p.) kontekste nevar-
totinas esminių baudžiamojo proceso pažeidimų terminas. BPK 369 str. 3 d. numa-
tyta: „Esminiais šio Kodekso pažeidimais laikomi tokie šio Kodekso reikalavimų pa-
žeidimai, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ar kurie
sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį
ar nutartį“⁴⁰. Konkrečių esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąrašas BPK nenu-
matytas, taigi, teismai *ad hoc* turi vertinti, ar tam tikri baudžiamojo proceso pažei-
dimai tiriant nusikalstamą veiką ar nagrinėjant bylą teisme buvo padaryti, o jei buvo
padaryti, ar tie pažeidimai yra esminiai. BPK 326 str. 1 d. 4 p. įtvirtintų baudžiamojo
proceso pažeidimų atvejais AIT perduoda bylą PIT nenustatinėdamas tokio pažei-
dimo įtakos įstatymų garantuotoms kaltinamojo teisėms ar išsamiam ir nešališkam
bylos išnagrinėjimui priimant teisingą nuosprendį ar nutartį, todėl tokių pažeidimų
esmingumas BPK prasme yra preziumuojamas⁴¹. Nustčius, kad egzistuoja minėti
BPK 326 str. 1 d. 4 p. (ir BPK 326 str. 1 d. 5 p.) eksplicitiškai įvardinti baudžiamojo
proceso pažeidimai, kyla abejonių dėl proceso teisėtumo, todėl daroma išvada, kad
nuosprendį vienareikšmiškai reikia panaikinti.

CPK AIT netaisyti civilinio proceso pažeidimai, kurie verčia abejoti proceso
PIT teisėtumu, yra įtvirtinti atskiro 329 str. 2 ir 3 d., tokie pažeidimai CPK įvardinti
kaip absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai⁴². Visgi absoliučių sprendimo ne-
galiojimo pagrindų yra maždaug dukart daugiau nei tokiems pagrindams prilygintų
baudžiamojo proceso pažeidimų, be to, remiantis CPK 329 str. 1 d., ir kiti esminiai
civilinio proceso pažeidimai, jeigu dėl jų galėjo būti neteisingai išspręsta byla ir jų ne-
įmanoma ištaisyti AIT, gali būti pagrindas perduoti bylą PIT nagrinėti iš naujo. Taip
pat pažymėtina, kad absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai, kaip jau minėta,
įtvirtinti atskirame CPK straipsnyje prie apeliacinį procesą reglamentuojančių teisės

kiais atvejais AIT turėtų panaikinti PIT nuosprendį ir bylą nutraukti (BPK 326 str. 1 d. 2 p., BPK 327 str. 1 d. 1 p.).

⁴⁰ Teismų praktikoje BPK 369 str. 3 d. interpretuojama įvairiai – pastebėtina pozicija, kad pagrindai baudžiamojo proceso pažeidimų pripažinti esminiu (pažeidimu buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ar sukludytas teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį) yra atskiri ir pakanka nustatyti vieną iš jų, tačiau kaltinamojo teisių suvaržymai, kaip pagrindas pripažinti baudžiamojo proceso pažeidimą esminiu, turi būti esminiai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 15 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2023). Visgi pripažintina, kad tais atvejais, kai nustatytas baudžiamojo proceso pažeidimas sukludė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį, teismas net ir nenustatęs kaltinamojo teisių suvaržymo, o nustatęs, pavyzdžiui, kitų proceso dalyvių teisių suvaržymą, turėtų galėti tokį baudžiamojo proceso pažeidimą pripažinti esminiu.

⁴¹ RIMŠELIS, Ernestas (2006). *Esminiai baudžiamojo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius.

⁴² LAUŽIKAS, Egidijus; DRIUKAS, Artūras; JOKŪBAUSKAS, Česlovas *et al.* (2005). *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II tomas (II-III dalys)*. Vilnius: Justitia, p. 344-346.

normų. Dėl įvardintų priežasčių kyla pagrįstų abejonų dėl BPK 326 str. 1 d. 4 p. ir 5 p. įvardintų baudžiamojo proceso pažeidimų pakankamumo, baigtinio tokių pažeidimų sąrašo reikalingumo ir jų įtvirtinimo BPK juridinės technikos racionalumo.

1961 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso, galiojusio iki 2003 m. gegužės 30 d., atskirame 382 str. (prie apeliacinį procesą reglamentuojančių teisės normų) buvo įtvirtinta ne tik esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoka, bet ir numatyti konkretūs atvejai, kuriems esant, baudžiamojo proceso pažeidimai vienareikšmiškai turėjo būti pripažinti esminiais⁴³. Tiesa, pažymėtina, kad remiantis aptariamo kodekso 381 str. teismas, nustatęs egzistuojant bet kurį esminį baudžiamojo proceso pažeidimą, visais atvejais turėjo panaikinti nuosprendį ir „bylą perduoti iš naujo tirti arba iš naujo nagrinėti teisme“. Taigi, aptartas teisinis reguliavimas juridinės technikos prasme labai panašus į įtvirtintą CPK ir yra akivaizdžiai žymiai aiškesnis nei šiuo metu galiojančiame BPK įtvirtintas teisinis reguliavimas, tačiau toks platus eksplicitiškai baudžiamojo proceso įstatyme įvardintų AIT netaisytinų baudžiamojo proceso pažeidimų sąrašas bei visų esminių baudžiamojo proceso pažeidimų pripažinimas pagrindu AIT perduoti bylą PIT gali kelti klausimų dėl proceso greitumo principo tinkamo įgyvendinimo.

Pasak M. Kazlausko, „<...> nepriklausomai nuo klaidų ir pažeidimų pobūdžio apeliacine tvarka byla turi būti išnagrinėta ir išspręsta iš esmės. Todėl pasidarė neaktualus kaip apeliacinis pagrindas - esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai. Šios naujovės yra aktualios proceso optimalumo požiūriu, nes nebus įstatyminio preteksto vilkinti proceso eigą, grąžinant bylą į ankstesnes stadijas“⁴⁴. Autorių nuomone, tokia M. Kazlausko pozicija iš dalies kritikuotina. Baudžiamajame procese būtina siekti principų suderinamumo ir pusiausvyros⁴⁵. Tai reiškia, kad negali susiklostyti situacija, kai vienam iš baudžiamojo proceso principų yra nepagrįstai suteikiamas prioritetas kito principo atžvilgiu. Atsižvelgiant į tai, proceso greitumo negali būti siekiama netinkamo proceso dalyvių teisių užtikrinimo ar reikšmingų bylų aplinkybių neišaiškinimo (teisingumo (sąžiningumo) principo) sąskaita⁴⁶. Nagrinėjant bylą turi būti siekiama priimti visais atžvilgiais teisingą sprendimą, o operatyvumas turėtų būti vertinamas tik kaip tokio sprendimo priėmimo būdas.

Autoriams taip pat kyla klausimų, kodėl šiuo metu galiojančio BPK 326 str. 1 d. 4 p. pasirinkta nurodyti būtent minėtus baudžiamojo proceso pažeidimus, kuriems

⁴³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 1961 m. birželio 26 d. *Vyriausybės žinios*, 1961, 18-148.

⁴⁴ KAZLAUSKAS, Marcellis (2000). Naujo baudžiamojo proceso kodekso projekto koncepcija ir sistema. *Teisė*, 37, p. 72.

⁴⁵ JURKA, Raimundas; AŽUBALYTĖ, Rima; GUŠAUSKIENĖ, Marina et al. (2009). *Baudžiamojo proceso principai*. Metodinė mokomoji priemonė. Vilnius: Eugrimas, p. 17.

⁴⁶ GODA, Gintautas; KAZLAUSKAS, Marcellis ir KUČONIS, Pranas (2011). *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. Antras leidimas. Vilnius: Registrų centras, p. 63.

egzistuojant nuosprendis naikinamas, o byla perduodama PIT nagrinėti iš naujo. Manytina, kad tai galėjo lemti itin skubotas šių pagrindų įtvirtinimo BPK svarstymas⁴⁷. Toks teisinis reguliavimas nesukuria prielaidų tinkamam bylos išnagrinėjimui ir teisingo teismo baigiamojo akto priėmimui AIT tais atvejais, kai gynėjo dalyvavimas PIT buvo būtinas (BPK 51 str. 1 d.), tačiau nebuvo užtikrintas, kai byla išnagrinėta neteisėtos sudėties PIT, kai nuosprendis neturi motyvų ir kitais esminių baudžiamojo proceso pažeidimų, kuriuos kažin, ar galima ištaisyti AIT, atvejais. Vargu, ar galima teigti, jog proceso dalyvių teisė į teisingą (sąžiningą) procesą įgyvendinama tinkamai, jei tokie baudžiamojo proceso pažeidimai BPK prasme laikomi ištaisytiniais AIT.

Pavyzdžiui, remiantis Austrijos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 281 ir 288 str., gynėjo dalyvavimo, kai jis privalomas, neužtikrinimas, yra *expressis verbis* įtvirtintas apeliacijos pagrindas, be kita ko, ir pagrindas visais atvejais nuosprendį panaikinti ir bylą perduoti žemesnės instancijos teismui nagrinėti iš naujo⁴⁸. Tiesa, ir Lietuvoje teismai, nors ir išeidami už BPK 326 str. 1 d. 4 p. taikymo ribų, būtino gynėjo dalyvavimo neužtikrinimą pripažįsta pagrindu AIT perduoti bylą PIT nagrinėti iš naujo⁴⁹.

Teismo sudėtis BPK 326 str. 1 d. 4 p. taikymo kontekste galėtų būti pripažinta neteisėta, jei: a) bylą nagrinėjanti teisėjų kolegija būtų sudaryta pažeidžiant įstatyme numatytas kolegijos sudarymo tvarkos taisykles, b) teismo procesinį sprendimą būtų priėmęs ir pasirašęs teisėjas (teisėjai), nesantis teisėjų kolegijos nariu. Civiliniame procese teismas pripažįstamas esančiu neteisėtos sudėties ir jo šališkumo atvejais⁵⁰. Šiame kontekste paminėtina LAT nutartis, kurioje konstatuota, kad apeliacine tvarka baudžiamąją bylą pagal nuteistojo apeliacinį skundą dėl PIT nuosprendžio išnagrinėjo neteisėtos sudėties Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, nes bylą išnagrinėjo ir nuosprendį pasirašė teisėjas, įstatymo nustatyta tvarka nepaskirtas kolegijos nariu, o toks pažeidimas laikytinas esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu ir pagrindu LAT bylą perduoti AIT nagrinėti iš naujo⁵¹.

Pasak E. Rimšelio, proceso teisės normų pažeidimai, lemiantys proceso PIT neteisėtumą ir galėjimą konstatuoti, kad procesas PIT išvis neįvyko (BPK 326 str. 1 d. 4 p. a-c papunkčiuose numatyti baudžiamojo proceso pažeidimai baudžiamajame

⁴⁷ RIMŠELIS, Ernestas (2006). *Esminiai baudžiamojo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 159-163.

⁴⁸ Austrijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 1975 m. gruodžio 26 d., BGBl., 1975, 631/1975.

⁴⁹ Šiaulių apygardos teismo 2024 m. balandžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-111-744/2024.

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 1 d. praktikos apžvalga Nr. AC-58-1 (2023). Sprendimo panaikinimas pažeidus arba neteisėtai pritaikius proceso teisės normas. *Teismų praktika*, 58.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-217-976/2019.

procesė, absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai civiliniame procese, sprendimo negaliojimo pagrindai administracinių bylų teisenoje) turėtų būti tiek CPK, tiek BPK, tiek Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatyme reglamentuojami iš esmės taip pat (išskyrus tam tikrų procesų ypatumų nulemtą skirtingų pažeidimų galimybę)⁵². Sutiktina su tokia pozicija. Sunku suvokti, kodėl esant tam tikriems proceso teisės normų pažeidimams civiliniame ar administraciniame procesuose galima konstatuoti, kad procesas PIT visai neišvyko, o baudžiamajame procese tie patys pažeidimai laikomi ištaisytiniais AIT. Tai, kaip minėta 1 šio straipsnio dalyje, negalima būti pateisinama ir siekiu įgyvendinti proceso koncentruotumo principą, suteikiant jam prioritetą tinkamo (teisingo, sąžiningo) proceso principo atžvilgiu.

Visgi net ir išplėtus minėtą BPK 326 str. 1 d. 4 p. eksplicitiškai įvardintų baudžiamąjo proceso pažeidimų, kuriuos nustačius AIT turėtų perduoti bylą PIT, sąrašą, pripažintina, kad gali susiklostyti tokia situacija, kai AIT, nustatęs egzistuojant esminį baudžiamąjo proceso pažeidimą, suvokdamas, kad jo negalima ištaisyti AIT, negalėtų bylos perduoti PIT, kadangi visus tokius atvejus *expressis verbis* numatyti sudėtinga. Manytina, kad esminių baudžiamąjo proceso pažeidimų vertinimas, juos nustačius, AIT turėtų būti atliekamas *ad hoc*, o nesant galimybės jų ištaisyti AIT (dėl 1 šio straipsnio dalyje įvardintų priežasčių), teismui turėtų būti suteikiama teisė perduoti bylą PIT.

Taigi, autorių nuomone, esminių baudžiamąjo proceso pažeidimų sąvoka turėtų būti apibrėžta kitame (naujame) BPK straipsnyje, prie apeliacinį procesą reglamentuojančių teisės normų, numatant, kad tais atvejais, kai AIT nustatytas esminis baudžiamąjo proceso pažeidimas, kurio negalima ištaisyti AIT, PIT nuosprendis panaikinamas ir byla perduodama PIT nagrinėti iš naujo. BPK 326 str. 1 d. 4 p. a – c papunkčiai turėtų būti sujungti į vieną a papunktį, nukreipiantį į minėtą naująjį BPK straipsnį, į kurį ir perkeltinas BPK 326 str. 1 d. 4 p. a – c papunkčiuose eksplicitiškai įvardintų baudžiamąjo proceso pažeidimų sąrašas, aiškiai nurodant, kad tokių baudžiamąjo proceso pažeidimų atvejais PIT nuosprendis be išimčių turi būti panaikinamas, o byla perduodama PIT, be to, šis sąrašas tobulintinas, papildant jį naujais punktais, *inter alia* tokiais kaip: 1) jeigu byla išnagrinėta pažeidžiant BPK 51 str. nustatytas būtino gynėjo dalyvavimo taisykles, 2) jeigu byla išnagrinėta neteisėtos sudėties teismo, 3) jeigu PIT nuosprendis yra be motyvų. Tokie pakeitimai, be kita ko, turėtų įtakos ir BPK 329, 369, 382 straipsniuose įtvirtintų nuostatų formuluotėms.

⁵² RIMŠELIS, Ernestas (2006). *Esminiai baudžiamąjo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 163-165.

2.2.2. Neatitiktis tarp apeliacinės instancijos ir pirmosios instancijos teismų nustatytų faktinių veikos aplinkybių, jei tai gali lemti *non reformatio in peius* ir *tantum devolutum quantum appellatum* principų pažeidimą

Nuo 2019 m. gruodžio 19 d. BPK 326 str. 1 d. 4 p. papildytas d papunkčiu, numatančiu, kad AIT bylą perduoda PIT ir tais atvejais, kai ištyrus ir įvertinus įrodymus AIT padaroma išvada, kad veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo PIT nustatytųjų ir tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisiniojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, ir dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos. Šio pagrindo įtvirtinimas BPK sietinas su 2017 m. birželio 26 d. KT nutarimu, kuriame KT pripažino, kad BPK 326 str. 1 d. 4 p. prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str. 1 d., konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams tiek, kiek jame nenustatyti AIT įgaliojimai, ištyrus įrodymus, kuriuos įvertinus galėtų būti padarytos išvados, kad faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų PIT ir tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisiniojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, perduoti bylą iš naujo nagrinėti PIT⁵³.

LAT ne kartą yra konstatavęs, kad remiantis BPK 326 str. 1 d. 4 p. d papunkčiu, AIT gali perduoti bylą PIT tik esant šių būtinų sąlygų visumai: 1) ištyrus ir įvertinus įrodymus AIT padaroma išvada, kad veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo PIT nustatytųjų, 2) tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisiniojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, 3) dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos⁵⁴. Faktinės aplinkybės, nustatytos AIT, pripažįstamos iš esmės besiskiriančiomis nuo PIT nustatytųjų, kai nustatoma daugiau tos pačios nusikalstamos veikos epizodų, iš esmės pasikeičia nusikalstamų veikų apimtis, padarymo laikas, vieta, būdas ir pan. bei jeigu tai turi įtakos veikos kvalifikavimui, bausmei ar kitaip suvaržo kaltinamojo teisę į gynybą. Esminį padėties pabloginimą gali lemti nusikalstamos veikos perkvalifikavimas į sunkesnę, bausmės sugriežtinimas, išteisiniojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, nuteisimas, didesnio žalos atlyginimo priteisimas ir pan. Na o bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos peržengiamos tada, kai AIT nustato tam tikras inkriminuojančias faktines aplinkybes, o to nebuvo prašoma prokuroro, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo apeliaciniuose skunduose⁵⁵.

Nagrinėjant 326 str. 1 d. 4 p. d papunktyje numatytą pagrindą AIT perduoti bylą PIT, paminėtina, kad šis AIT įgaliojimas glaudžiai susijęs su kitu – kaltinimo keitimo teisme – institutu, kadangi tais atvejais, kai faktinės aplinkybės, nustatytos AIT, ski-

⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas. TAR, 10749.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215-976/2020.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143-788/2023.

riasi nuo PIT nustatytųjų, tačiau nenustatomos kitos aptartos BPK 326 str. 1 d. 4 p. d papunktyje numatyto pagrindo AIT perduoti bylą PIT taikymui būtinos sąlygos, yra pagrindas taikyti kaltinimo keitimo teisme institutą.

Kaltinime nurodytos veikos esminės faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas gali būti keičiami BPK 256 str. numatytais atvejais: 1) pagal prokuroro ar nukentėjusiojo rašytinį prašymą; 2) teismo iniciatyva. Bet kuriuo atveju teismui tenka pareiga nedelsiant apie kaltinimo keitimą pranešti nagrinėjimo teisme dalyviams ir informuoti apie teisę prašyti pertraukos pasirengti gynybai. Veikos faktinės aplinkybės ir jų vertinimas, veikos kvalifikavimas BPK 256 str. nustatyta tvarka gali būti keičiami ir PIT, ir AIT⁵⁶.

Teisės doktrinoje veikos faktinių aplinkybių keitimo iš esmės skirtingomis AIT galimybė, kuri neribojama⁵⁷, kritikuojama, mat skirtingose valstybėse, pritaikius bet kurį apeliacijos modelį, AIT negalima reikšti naujų materialinių teisinių reikalavimų ar naujų kaltinimų, o AIT ginčo apimtis negali būti iš esmės platesnė nei PIT. Priešingu atveju AIT tampa PIT, o proceso dalyviai praranda galimybę pasinaudoti viena teismo instancija ir skusti teismo nuosprendį nustatytų faktinių aplinkybių atžvilgiu⁵⁸.

Kaltinimo keitimo teisme instituto raida susijusi su 2013 m. lapkričio 15 d. KT nutarimu⁵⁹. Šiame nutarime, be kita ko, konstatuota, kad „Baudžiamojo proceso kodekso 256 str. 1 d. (2011 m. gruodžio 22 d. redakcija) tiek, kiek joje neribojamas kaltinime nurodytos veikos faktinių aplinkybių pakeitimas apeliacinės instancijos teisme iš esmės skirtingomis aplinkybėmis, neprieštaruja Konstitucijos 31 str. 2, 6 d., 111 str. 1, 4 d., konstituciniam teisinės valstybės principui.“ Ši Konstitucijos 31 str. 2, 6 d., 111 str. 1, 4 d., konstituciniam teisinės valstybės principui neprieštaraujanti pripažinta nuostata aktuali ir nagrinėjamos temos kontekste.

Vienam iš pareiškėjų abejonių dėl minėtos nuostatos konstitucingumo kilo todėl, nes veikos faktines aplinkybes AIT pakeitus iš esmės skirtingomis proceso dalyviai tokio jų nustatymo ir vertinimo nebegali apskusti, o AIT tampa pirmąja ir vienintele teismo instancija ir taip yra pažeidžiama asmens teisė į gynybą. KT, nesutikdamas su pareiškėjo pozicija, nurodė, kad asmens teisė kreiptis į teismą veikos faktines aplinkybes AIT pakeitus iš esmės skirtingomis nėra suvaržoma, mat galima kreiptis į kasacinės instancijos teismą dėl AIT padaryto BPK 20 str. 5 d., kurioje nustatyta, kad teisėjai įrodymus vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-44-495/2023.

⁵⁷ AIT ribojamas tik jau aptartų *non reformatio in peius* ir *tantum devolutum quantum appellatum* principų – pakeisti PIT nustatytas veikos faktines aplinkybes, jei tai lemtų nuteistojo ar išteisintojo, taip pat asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, AIT gali tik esant prokuroro, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo apeliaciniam skundui ir tik tokia apimtimi, kokia skunde prašoma.

⁵⁸ GARNELIENĖ, Laima ir RIMŠELIS, Ernestas (2009). Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 243–259, p. 250.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.

visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu⁶⁰, pažeidimo, kuris gali būti pripažintas esminiu.

Tokia KT argumentacija kritikuotina. KT yra konstatavęs: „Nesutinkančiam su jo atžvilgiu priimto teismo sprendimu asmeniui įstatymai garantuoja galimybę skųsti jį hierarchine linija, t. y. garantuojamas priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo tikrinimas aukštesnės instancijos teisme“⁶¹. Remiantis BPK 376 str. 1 d., kasacinės instancijos teismas tikrina apskųstus AIT nuosprendžius ir nutartis tik teisės taikymo aspektu (tikrina jų teisėtumą, ne pagrįstumą), o kasacija laikoma ekstraordinare (išimtinė) teismų sprendimų kontrolės forma⁶². Aiškindamas BPK 20 str. 5 d. turinį, LAT yra nurodęs: „Proceso dalyviui nepriimtinos teismų išvados dėl įrodymų vertinimo, bylos faktinių aplinkybių nustatymo savaime negali būti laikomos prieštaraujančiomis įstatymui, jeigu teismo sprendimas pakankamai motyvuotas ir jame nėra prieštaravimų“⁶³. Be kita ko, kaip teisingai pastebi E. Rimšelis, visai nesvarbu, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 7 suteikia asmeniui teisę skųsti teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui – Lietuva pasirinko asmenims suteikti didesnes garantijas nei numatyta minėtame protokole, todėl jos asmenims ir turėtų būti užtikrinamos⁶⁴. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, manytina, kad AIT pakeitus PIT nustatytas veikos faktinės aplinkybės iš esmės skirtingomis iš dalies ribojama asmens teisė apskųsti teismo aktą pagrįstumo aspektu, todėl sutiktina, kad AIT įgaliojimai keisti veikos faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis dėl įvardintų priežasčių turėtų būti labiau apriboti.

Pažymėtina, kad nors aptariama veikos faktinių aplinkybių keitimo iš esmės skirtingomis AIT situacija ir susijusi su BPK 326 str. 1 d. 4 p. d papunktyje įtvirtintu pagrindu AIT perduoti bylą PIT, gretinti pastarųjų nereikėtų, mat BPK 326 str. 1 d. 4 p. d papunktyje įtvirtintas pagrindas, remiantis konstitucine jurisprudencija, BPK nustatytas turint konkretų tikslą – kad AIT būtų suteikta teisė perduoti bylą PIT, kai PIT

⁶⁰ Esminiu BPK 20 str. nuostatų pažeidimu gali būti pripažįstami atvejai, kai teismo išvados padarytos nesiėmus įmanomų priemonių visoms bylai teisingai išspręsti reikšmingoms aplinkybėms nustatyti, nebuvo įvertinti visi bylai išspręsti reikšmingi įrodymai, vertinant įrodymus padaryta klaidų dėl jų turinio, remtasi duomenimis, kurie negalėjo būti pripažinti įrodymais, nepagrįstai įrodymais nepripažinti duomenys, atitinkantys BPK 20 str. 1–4 d. nustatytus reikalavimus, neišdėstyti teisiniai argumentai dėl ištirtų įrodymų vertinimo ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-254-1214/2024).

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 91–2289.

⁶² RANDAKEVIČIENĖ, Irma (2009). Teismų sprendimų kontrolės formos baudžiamajame procese. Iš: ANCELIS, Petras; AŽUBALYTĖ, Rima; BELEVIČIUS, Linas *et al.* (2009). *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Monografija. Vilnius: Industrus, p. 190–191.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-218/2009.

⁶⁴ RIMŠELIS, Ernestas (2006). *Esminiai baudžiamojo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, p. 157.

nuosprendis akivaizdžiai neteisingas ir AIT negali ištaisyti esminių klaidų, nes pažeistų *non reformatio in peius* bei *tantum devolutum quantum appellatum* principus.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, kyla klausimas, ar veikos faktinių aplinkybių keitimas iš esmės skirtingomis AIT negalėtų būti apribotas išplečiant BPK 326 str. 1 d. 4 p. d papunktyje įtvirtinto pagrindo AIT perduoti bylą PIT taikymo ribas. Autoriai abejoja, ar suteikti pagrindą AIT perduoti bylą PIT visais atvejais, kai AIT būtų nustatytos iš esmės skirtingos faktinės aplinkybės nei buvo nustatytos PIT, būtų racionalu ir pagrįsta proceso greitumo principo kontekste. Tiesa, veikos faktinių aplinkybių keitimo iš esmės skirtingomis AIT institutas galėtų būti ribojamas suteikus AIT teisę perduoti bylą PIT jau anksčiau (šio straipsnio 2.2.1 poskyryje) aptartu pagrindu – kai AIT nustatomi esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai, kurių negalima ištaisyti AIT. Tokie AIT bylos perdavimo PIT atvejai neturėtų tapti „panacėja“, nes AIT vis dėlto dažniausiai gali pats ištaisyti tiek faktinių aplinkybių nustatymo, tiek teisės taikymo klaidas, padarytas PIT, todėl turėtų būti vertinama, ar nustatinėjant veikos faktines aplinkybes PIT buvo padarytas esminis baudžiamojo proceso pažeidimas, be to, ar tokio pažeidimo negalima ištaisyti apeliacinės instancijos teisme, t. y., ar remiantis iki šiol suformuota ir analizuota LAT praktika, AIT nustatytos veikos faktinės aplinkybės skiriasi nuo PIT nustatytųjų iš esmės ir dėl to, bylą išnagrinėjus AIT, AIT virstų PIT. Kad ir kaip bebūtų, tokio pagrindo AIT perduoti bylą PIT įtvirtinimas BPK ir aptartas jo interpretavimas vienareikšmiškai turėtų įtakos kitiems AIT įgaliojimams (pakeisti PIT nuosprendį nuosprendžiu (BPK 326 st. 2 d. 2 p.), panaikinti PIT nuosprendį ir priimti naują nuosprendį (BPK 326 str. 4 d.)), tačiau pastarieji neturėtų būti paneigiami, nes aptariamas pagrindas, kaip minėta, turėtų būtų taikomas tik išimtiniais atvejais.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad BPK 326 str. 1 d. 4 p. d papunktyje numatytas pagrindas AIT perduoti bylą PIT yra apibrėžtas turint konkretų tikslą ir labai siaurai. Šis pagrindas glaudžiai susijęs su kaltinimo keitimo AIT institutu ir taikytinas tik kai nustatomos visos jo taikymo sąlygos, todėl būtų neįmanoma pritaikyti kaltinimo keitimo teisme instituto. Visgi kaltinimo keitimo AIT instituto taikymas galėtų bei tam tikrais atvejais turėtų būti apribotas ir, autorių nuomone, tai galėtų būti pasiekta suteikus AIT teisę perduoti bylą PIT jau anksčiau (šio straipsnio 2.2.1 poskyryje) aptartu pagrindu – kai AIT nustatomi esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai, kurių negalima ištaisyti AIT.

3. Apeliacinės instancijos teismo teisės panaikinti apskųstą baigiamąjį teismo aktą ir perduoti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui įtaka konkrečioms proceso subjektams

Pagrindai AIT perduoti bylą PIT civiliniame ir baudžiamajame procesuose iš dalies skiriasi – nors abiejuose procesuose egzistuoja galimybė AIT perduoti bylą PIT tais atvejais, kai PIT padaromi itin šurkštūs proceso teisės normų pažeidimai, visgi

šių pažeidimų sąrašas ir turinys baudžiamajame procese yra gerokai siauresni. Be to, civiliniame procese AIT suteikiama teisė perduoti bylą PIT ir tais atvejais, kai AIT nustatomi kiti proceso teisės normų pažeidimai arba netinkamas jų pritaikymas, jeigu dėl to galėjo būti neteisingai išspręsta byla. Pažymėtina ir tai, kad CPK 327 str. 1 d. 2 p. įtvirtintas pagrindas AIT perduoti bylą PIT, kai PIT neatskleidžiama bylos esmė. Šis pagrindas susijęs su draudimu civiliniame procese AIT pateikti naujus įrodymus, taigi, ir su pasirinktu ribotos (dalinės) apeliacijos modeliu. Skirtingas AIT teisės perduoti bylą PIT reguliavimas civiliniame ir baudžiamajame procesuose ne tik verčia abejoti, ar abiejuose jų pasiekiami aptariamose teisėse tikslai, analizuoti šio straipsnio 1 dalyje, bet taip pat skatina panagrinėti, kokios įtakos tai gali turėti.

Analizuojant, ar AIT teisė perduoti bylą PIT išvis yra reikalinga ir kokios turėtų būti jos taikymo ribos, kartais teigiama, kad ši teisė iš esmės prailgina procesą ir kelia abejonių proceso koncentruotumo (greitumo) principo įgyvendinimo aspektu. LAT ne kartą yra konstatavęs, kad AIT teisė perduoti bylą PIT turi būti taikoma išimtiniais atvejais – jos taikymo pagrindų sąrašo reglamentavimas paremtas *numerus clausus* principu, o teismai neturėtų šio sąrašo interpretuoti pernelyg plačiai⁶⁵. Kad ir kaip bebūtų, proceso koncentruotumo (greitumo) principas neturėtų būti suprantamas tik kaip vienos konkrečios bylos sprendimo tikslas, nes tik tada, kai pirmoji teismo instancija vertinama kaip pagrindinė, o aukštesnės – kaip išimtinės, galima kalbėti apie palankias koncentruotumo principo įgyvendinimo galimybes, o jei vyrauja pozicija, kad „rimtas“ procesas pasiekiamas tik AIT ar LAT, apie realų koncentruotumo principo įgyvendinimą kalbėti sudėtinga⁶⁶. Taigi, nors AIT teisė perduoti bylą PIT turėtų būti labai ribota, kad būtų įgyvendintas proceso koncentruotumo (greitumo) principas konkrečioje byloje, ilgalaikėje perspektyvoje ši teisė, kita vertus, galėtų teigiamai prisidėti prie efektyvesnio teismų instancinės sistemos veikimo, proceso dalyvių požiūriu į teismų instancinę sistemą formavimo bei pasitikėjimo PIT skatinimo, todėl ir prie proceso koncentruotumo (greitumo) principo įgyvendinimo.

3.1. Apeliacinės instancijos teismo teisės panaikinti apskųstą baigiamąjį teismo aktą ir perduoti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui įtaka teismų instancinės sistemos efektyvumui

Teismų instancinė sistema yra brangi ir laiko, ir pinigų atžvilgiu tiek valstybei, tiek proceso dalyviams⁶⁷, todėl kiekviena valstybė turi pareigą rūpintis, kad būtų sudaro-

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-326-1075/2018, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-272-387/2023.

⁶⁶ NEKROŠIUS, Vytautas (2002). *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, p. 139.

⁶⁷ LAUŽIKAS, Egidijus; MIKELĖNAS, Valentinas ir NEKROŠIUS, Vytautas (2005). *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, p. 267.

mos tinkamos sąlygos teismų instancinei sistemai veikti efektyviai. Autorių nuomone, viena iš šios pareigos įgyvendinimo priemonių yra tinkamas AIT teisės perduoti bylą PIT reglamentavimas, aiškinimas ir taikymas.

Įvertinus šio straipsnio 2.1 skyriuje analizuotus CPK įtvirtintus pagrindus AIT perduoti bylą PIT, galima teigti, kad CPK ši teisė reglamentuojama iš esmės aiškiai, AIT suteikiama pakankamai plati diskrecija pasinaudoti šia teise: ir nustčius, kad byla PIT išnagrinėta pažeidžiant esmines civilinio proceso taisykles (CPK 327 str. 1 d. 1 p.), o dėl to galima laikyti, kad procesas PIT visai neįvyko, ir tais atvejais, kai kyla abejonių dėl bylos nagrinėjimo PIT kokybės, jei dėl to lieka neatskleista bylos esmė (CPK 327 str. 1 d. 2 p.). CPK 327 str. 1 d. 2 p. įtvirtintas neatskleistos bylos esmės pagrindas – abstraktus ir iš pirmo žvilgsnio ne visai aiškus, be to, kaip minėta šio straipsnio 2.1 skyriuje, teismų praktikoje jis tam tikrais atvejais taikomas kartu su CPK 329 str. 1 d. įtvirtintu pagrindu AIT perduoti bylą PIT. Visgi pagrindai AIT perduoti bylą PIT turėtų būti aiškinami atsižvelgiant į aptariamą AIT teisės paskirtį, analizuotą šio straipsnio 1 dalyje. Pažymėtina, kad CPK 327 str. 1 d. 2 p. turėtų būti siejamas su civiliniame procese pasirinktu apeliacijos modeliu ir atitinkamai su draudimu pateikti naujus įrodymus AIT – jei šio pagrindo AIT perduoti bylą PIT CPK nebūtų, AIT tam tikrais atvejais, negalėdamas iširti ir įvertinti naujų duomenų, bylos esmės taip ir negalėtų atskleisti, todėl nebūtų užtikrintas tinkamo (teisingo, sąžiningo) proceso principo įgyvendinimas. CPK 327 str. 1 d. 2 p. ir CPK 329 str. 1 d. įtvirtintus pagrindus AIT perduoti bylą PIT aiškinant itin plačiai, atsirastų galimybė pažeisti proceso koncentruotumo principą. Be to, galėtų kilti abejonių, ar AIT yra efektyvus ir ar apskritai yra poreikis turėti „perduodančiąją“ apeliaciją. Kita vertus, manytina, kad LAT praktikoje nuostatos dėl pagrindų AIT perduoti bylą PIT yra aiškos, todėl vargu, ar civiliniame procese AIT gali piktnaudžiauti šia teise. Autoriai, vertindami 2019 – 2023 m. civilinių bylų nagrinėjimo AIT ataskaitas, nemato jokių galimo piktnaudžiavimo apraiškų (AIT bylų perdavimas PIT sudaro tarp 8 ir 9,8 procentų visų nutarčių / sprendimų, priimtų išnagrinėjus bylas pagal apeliacinius skundus dėl PIT sprendimų)⁶⁸.

Diskutuotina, ar baudžiamajame procese AIT teisė perduoti bylą PIT reglamentuojama, aiškinama ir taikoma taip, kad būtų sudarytos sąlygos teismų instancinei sistemai veikti kuo efektyviau, kadangi galimybės AIT pasinaudoti šia teise yra itin ribotos. Viena vertus, tai susiję su šio straipsnio 2.2 dalyje aptartu neaiškiu ir iš dalies nepagrįstu šios teisės reglamentavimu BPK, kita vertus, su pasirinktu apeliacijos modeliu. Kaip buvo minėta anksčiau, baudžiamajame procese pastebėtina visiškos (neribotos) apeliacijos modelio apraiškų, todėl vyrauja nuostata, kad AIT beveik visuomet turėtų bylą išnagrinėti iš esmės. Gali būti diskutuojama, ar BPK neturėtų būti numa-

⁶⁸ Lietuvos teismai (n.d.). *Statistika* [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>.

tytas papildomas pagrindas AIT perduoti bylą PIT, labiau susijęs su teismų instancinės sistemos efektyvumo užtikrinimu (referuojama į CPK 327 str. 1 d. 2 p. įtvirtintą neatskleistos bylos esmės pagrindą), bet, matyt, atsižvelgiant į teisinį reguliavimą ir susiformavusią teismų praktiką dėl naujų įrodymų AIT pateikimo plačių galimybių, kaltinimo keitimo instituto AIT taikymo (artimą *de novo* nagrinėjimui bylos nagrinėjimą AIT lemiančių veiksmų ir visiškos apeliacijos modelio bruožų), baudžiamojo proceso specifikos, kol kas tai įgyvendinti būtų sudėtinga. Autoriai, vertindami 2019 – 2023 m. baudžiamųjų bylų nagrinėjimo AIT ataskaitas, daro išvadą, kad net ir 2019 m. BPK įtvirtinus papildomą pagrindą AIT perduoti bylą PIT, reikšmingų pokyčių neįvyko – ir toliau šia teise beveik nesinaudojama (AIT bylų perdavimas PIT sudaro tarp 0,5 ir 0,8 procento visų priimtų AIT nutarčių / nuosprendžių išnagrinėjus bylas pagal apeliacinius skundus dėl PIT nuosprendžių)⁶⁹, todėl kalbėti apie realią teigiamą šios teisės įtaką teismų instancinės sistemos efektyvumui sudėtinga. Situacija galėtų pasikeisti BPK numatius šiame straipsnyje aptartus papildomus pagrindus AIT perduoti bylą PIT ir įvertinus, ar baudžiamajame procese neturėtų būti labiau ribojama galimybė AIT pateikti naujus įrodymus, keisti veikos faktinių aplinkybių nustatymą ir vertinimą, t. y., ar neturėtų būti linkstama prie dalinės (ribotos) apeliacijos modelio, tačiau pastarasis aspektas išeina už nagrinėjamos temos ribų.

AIT teisė perduoti bylą PIT negali būti reglamentuojama itin plačiai ir taikoma pernelyg dažnai, tačiau lygiai taip pat ši teisė negali būti ir nepagrįstai labai ribojama. Pasak V. Nekrošiaus, jeigu galimybė AIT pasinaudoti aptariama teise būtų per daug apribota, tikėtina, kad PIT pradėtų atmetinai nagrinėti bylas, tikėdamasis, jog visas bylos nagrinėjimo brokas bus pašalintas AIT, be to, PIT būtų nepakankamai skatinamas ateityje panašių klaidų nebekartoti. Kita vertus, jei AIT teisės perduoti bylą PIT reglamentavimas būtų itin liberalus ir ja būtų naudojamosi dažnai, susidarytų palankios sąlygos „tinginiauti“ AIT teisėjams ir bylos galėtų būtų perdavinėjamos PIT nepagrįstai⁷⁰. Taigi, AIT teisės perduoti bylą PIT reglamentavimo ir taikymo kontekste privalu ieškoti „aukso viduriuko“ – galimybė AIT perduoti bylą PIT turėtų būti siejama su jos paskirtimi, aptarta šio straipsnio 1 dalyje, ir neturėtų būti nei per daug suvaržyta, nei pernelyg atlaisvinta. Be kita ko, svarbu atsižvelgti į procese taikomo apeliacijos modelio bei paties proceso ypatumus. Tik tinkamas teisinis reglamentavimas bei nuosekliai formuojama teismų praktika gali daryti teigiamą įtaką efektyviam teismų instancinės sistemos veikimui.

⁶⁹ Lietuvos teismai (n.d.). *Statistika* [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>.

⁷⁰ NEKROŠIUS, Vytautas (2002). *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, p. 213.

3.2. Apeliacinės instancijos teismo teisės panaikinti apskųstą baigiamąjį teismo aktą ir perduoti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui įtaka proceso dalyvių elgesiui ir jų požiūriui į teismų instancinę sistemą

Proceso dalyvių elgesys ir jų požiūris į teismų instancinę sistemą tiesiogiai priklauso nuo šios sistemos efektyvumo. Minėta, kad teismų instancinės sistemos efektyvumui įtakos turi, be kita ko, ir tai, kokie ir kokios apimties įgaliojimai suteikti AIT. AIT teisė perduoti bylą PIT, kaip vienas iš AIT įgaliojimų, turi būti reglamentuojama ir taikoma taip, kad proceso dalyviams kiltų kuo mažiau abejonių dėl PIT darbo kokybės, kita vertus, tai neturi sudaryti galimybių proceso dalyviams piktnaudžiauti procesu.

Teismų instancinė sistema gali suformuoti vadinamąjį instancinį mentalitetą, kai bylininkai iš anksto nusiteikia bylinėtis visose instancijose, o dažnai – tik iš principo⁷¹. Advokatas prof. dr. R. Drakšas, vienoje daug visuomenės dėmesio sulaukusioje byloje atstovavęs kaltinamąjį, žiniasklaidai pateikė tokią poziciją: „Jeigu išteisins – skųs prokuratūra, jeigu neišteisins – skųsime mes. Jokių tarpinių variantų, kad tave tenkina švelnesnė bausmė, nebus⁷².“ Autorių nuomone, tokia proceso dalyvių pozicija menkinamas procesas PIT, nes pirmoji instancija vertinama lyg pasirengimas rimtam nagrinėjimui, kuris turėtų įvykti jau tik bylą nagrinėjant AIT ar LAT.

Teisės doktrinoje pažymima, kad instancinio mentaliteto formavimuisi įtakos turi ir AIT proceso turinys bei AIT įgaliojimai⁷³. Autorių įsitikinimu, AIT teisės perduoti bylą PIT tinkamas reglamentavimas ir taikymas gali būti viena iš priemonių, galinčių keisti proceso dalyvių elgesį ir požiūrį į PIT bei didinti proceso PIT vaidmenį teismų instancinėje sistemoje. Pasak V. Nekrošiaus, ribotosios apeliacijos modeliu paremtame procese pagrindinė ir svarbiausia teismo instancija – pirmoji instancija, proceso dalyviai yra verčiami atidžiau rūpintis proceso eiga ir jau PIT pateikti visus turimus įrodymus⁷⁴. Autorių nuomone, pasitikėjimas PIT turėtų būti skatinamas nepriklausomai nuo pasirinkto apeliacijos modelio. Šio straipsnio 3.1 skyriuje minėta, kad PIT teisėjų įsitikinimas, jog bet koks jų darbo brokas bus ištaisytas AIT (t. y. AIT nesinaudos teise perduoti bylą PIT), gali neigiamai veikti jų darbo kokybę, todėl, tikėtina, ir

⁷¹ LAUŽIKAS, Egidijus; MIKELĖNAS, Valentinas ir NEKROŠIUS, Vytautas (2005). *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, p. 266.

⁷² SLAVISKAITĖ, Deimantė (2024-12-18). Prabilo agresyvių moterį nušovęs policininkas: atskleidė, kaip jaučiasi. *LNK.LT* [interaktyvus]. <https://lnk.lt/straipsniai/Lietuvoje/prabilo-agresyvia-moteri-nusoves-policininkas-atskleide-kaip-jauciasi/290358>.

⁷³ GARNELIENĖ, Laima ir RIMSELIS, Ernestas (2009). Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 243–259, p. 250.

⁷⁴ NEKROŠIUS, Vytautas (2002). *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, p. 214.

proceso dalyvių požiūrį į PIT, mat pastarieji, tikėdamiesi, kad rimtas procesas vyks tik AIT, nes ir pats AIT rimtesnis, ir teisėjai jame rimtesni, bus įsitikinę, kad procesas PIT – tik parengiamoji teismo stadija, kurios kokybė galima ar reikia abejoti.

Vis dėlto pripažintina, kad jei AIT teisė perduoti bylą PIT būtų visai ar beveik visai neribojama, tai galėtų turėti neigiamos įtakos proceso dalyvių elgesiui, nes atsirastų galimybė tam tikriems proceso dalyviams piktnaudžiauti procesu – dėl skirtingų priežasčių vilkinti procesą⁷⁵. Be kita ko, A. Brazdeikis yra pažymėjęs, kad būtent atstovai (nagrinėjamos temos kontekste ir gynėjai), ypač advokatai, dažnai būna netinkamo akto procese faktiniai autoriai⁷⁶, tikėtina, kad itin plačios įstatyminės galimybės AIT perduoti bylą PIT ar netinkamas šios teisės aiškinimas ir taikymas galėtų paskatinti kai kuriuos atstovus (gynėjus) piktnaudžiaujant procesu siekti materialinės naudos – juk nuo to, kiek procesinių dokumentų reikia parengti, keliuose teismo posėdžiuose reikia sudalyvauti, kiek laiko su klientu reikia derinti gynybinę poziciją, tiesiogiai priklauso atstovo (gynėjo) atlyginimas – bylą nagrinėjant ilgai atstovui (gynėjui) atsiranda galimybė daugiau uždirbti. Taigi, AIT teisė perduoti bylą PIT, jei ji visai ar beveik visai neribojama, gali turėti neigiamos įtakos proceso dalyvių elgesiui.

Apibendrinant galima teigti, kad AIT teisė perduoti bylą PIT turi būti reglamentuojama ir taikoma taip, kad būtų pilnai įgyvendintas jos tikslas, aptartas šio straipsnio 1 dalyje, tokiu atveju bus galima kalbėti apie teigiamą jos įtaką proceso dalyvių elgesiui bei požiūriui į teismų sistemą. Pernelyg išplėtus šios teisės taikymo ribas, rezultatas gali būti priešingas.

Išvados ir pasiūlymai

1. AIT teisė perduoti bylą PIT – tik vienas iš AIT įgaliojimų, kuriuo AIT gali pasinaudoti, kai išnagrinėjęs bylą padaro išvadą, kad PIT buvo padaryti pažeidimai, kurių negalima ištaisyti AIT. AIT teisė perduoti bylą PIT baudžiamajame ir civiliniame procesuose turi būti reglamentuojama ir taikoma taip, kad nebūtų pažeistas teisės į tinkamą (teisingą, sąžiningą) procesą principas ir būtų sudarytos sąlygos teisingo baigiamojo teismo akto priėmimui.
2. CPK yra numatyti šie pagrindai AIT perduoti bylą PIT: kai nustatomi absoliutūs arba santykinai absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai (CPK 327 str. 1 d. 1 p.), kai neatskleista bylos esmė ir pagal byloje pateiktus įrodymus bylos negalima išnagrinėti iš esmės AIT (CPK 327 str. 1 d. 2 p.). Jeigu PIT išsprendė ne visus by-

⁷⁵ Civiliniame procese piktnaudžiavimas galėtų būti susijęs ir su draudimu apeliacinės instancijos teisme pateikti naujus įrodymus, mat pažeidęs pareigą rūpintis proceso skatinimu PIT asmuo vis tiek galėtų tikėtis, kad AIT bylą perduos PIT.

⁷⁶ BRAZDEIKIS, Aurimas (2011). *Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Kaunas: Lithuanian Academic Libraries Network LABT, p. 152-153.

loje pareikštus reikalavimus, AIT gali neišspręstų reikalavimų dalyje perduoti bylą PIT (CPK 327 str. 2 d.). Pažymėtina, kad materialinės teisės normų pažeidimas (CPK 330 str.) neturėtų būti laikomas pagrindu AIT perduoti bylą PIT.

3. Diskutuotina, ar proceso teisės normų pažeidimas, dėl kurio galėjo būti neteisingai išspręsta byla (CPK 329 str. 1 d.), gali būti traktuojamas kaip savarankiškas pagrindas AIT perduoti bylą PIT, mat ir teismų praktikoje jis taikomas kartu su CPK 327 str. 1 d. 2 p. įtvirtintu neatskleistos bylos esmės pagrindu. Bet kuriuo atveju CPK 327 str., kuriame numatyti pagrindai AIT perduoti bylą PIT, turėtų nukreipti, be kita ko, ir į minėtą CPK 329 str. 1 d. Vertindamas, ar bylos esmė neatskleista (CPK 327 str. 1 d. 2 p.), AIT privalo atsižvelgti į tai, ar PIT tinkamai atliko pareigą išaiškinti ir ar šalys rūpinosi proceso skatinimu bei į PIT neištyrę aplinkybių apimtį, pobūdį, įrodymų gavimo galimybes, taip pat į tai, ar bylos nagrinėjimas AIT nereikštų bylos nagrinėjimo beveik visa apimtimi iš naujo.
4. BPK įtvirtintus pagrindus AIT perduoti bylą PIT būtų galima suskirstyti į dvi grupes: 1) BPK 326 str. 1 d. 4 p. eksplicitiškai įvardinti baudžiamojo proceso pažeidimai, 2) neatitiktis tarp AIT ir PIT nustatytų faktinių veikos aplinkybių, jei tai gali lemti *non reformatio in peius ir tantum devolutum quantum appellatum* principų pažeidimą.
5. BPK 326 str. 1 d. 4 p. a – c papunkčiuose eksplicitiškai įvardintų baudžiamojo proceso pažeidimų, kuriuos nustatęs AIT turėtų perduoti bylą PIT, sąrašas tobulintinas. Esminių baudžiamojo proceso pažeidimų sąvoka turėtų būti apibrėžta kitame (naujame) BPK straipsnyje, prie apeliacinį procesą reglamentuojančių teisės normų, numatant, kad tais atvejais, kai AIT nustatytas esminis baudžiamojo proceso pažeidimas, kurio negalima ištaisyti AIT, PIT nuosprendis panaikinamas ir byla perduodama PIT nagrinėti iš naujo. BPK 326 str. 1 d. 4 p. a – c papunkčiai turėtų būti sujungti į vieną a papunktį, nukreipiantį į minėtą naująjį BPK straipsnį, į kurio atskirą dalį ir perkeltinas BPK 326 str. 1 d. 4 p. a – c papunkčiuose eksplicitiškai įvardintų baudžiamojo proceso pažeidimų sąrašas, nurodant, kad tokių baudžiamojo proceso pažeidimų atvejais PIT nuosprendis be išimčių turi būti panaikinamas, o byla perduodama PIT, be to, šis sąrašas turėtų būti papildytas naujais punktais, *inter alia* tokiais kaip: 1) jeigu byla išnagrinėta pažeidžiant BPK 51 str. nustatytas būtino gynėjo dalyvavimo taisykles, 2) jeigu byla išnagrinėta neteisėtos sudėties teismo, 3) jeigu PIT nuosprendis yra be motyvų. BPK 326 str. 1 d. 4 p. d papunktyje įtvirtintas pagrindas AIT perduoti bylą PIT neturėtų būti aiškinamas plačiai, o galimybė juo pasinaudoti atsiranda tik tada, kai egzistuoja jame numatytų sąlygų visuma, *inter alia non reformatio in peius ir tantum devolutum quantum appellatum* principų galimas pažeidimas. Šis pagrindas glaudžiai susijęs, tačiau nepainiotinas su kaltinimo keitimo AIT institutu, kurio taikymui teiktina pirmenybė. Visgi kaltinimo keitimo AIT instituto taikymas galėtų bei tam tikrais atvejais turėtų būti apribotas, tai galėtų būti pasiekta suteikus AIT teisę perduoti

bylą PIT kitu aptartu pagrindu – kai AIT nustatomi esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai, kurių negalima ištaisyti AIT.

6. Pagrindai AIT perduoti bylą PIT civiliniame ir baudžiamajame procesuose iš dalies skiriasi – nors abiejuose procesuose egzistuoja galimybė AIT perduoti bylą PIT tais atvejais, kai PIT padaromi itin šiuurkštūs proceso teisės normų pažeidimai, visgi šių pažeidimų sąrašas ir turinys baudžiamajame procese yra gerokai siauresni. Be to, civiliniame procese AIT suteikiama teisė perduoti bylą PIT ir tais atvejais, kai AIT nustatomi kiti proceso teisės normų pažeidimai arba netinkamas jų pritaikymas, jeigu dėl to galėjo būti neteisingai išspręsta byla. Pažymėtina ir tai, kad CPK 327 str. 1 d. 2 p. įtvirtintas pagrindas AIT perduoti bylą PIT, kai PIT neatskleidžiama bylos esmė, šis pagrindas susijęs su draudimu civiliniame procese AIT pateikti naujus įrodymus, taigi, ir su pasirinktu ribotos (dalinės) apeliacijos modeliu. Nepagrįstai siauras pagrindų AIT perduoti bylą PIT sąrašas ir jų turinio netinkamas aiškinimas gali turėti neigiamos įtakos teismų instancinės sistemos veikimui (PIT galėtų atmestina nagrinėti bylas, tikėdamasis, jog bylos nagrinėjimo brokas bus pašalintas AIT, be to, nebūtų pakankamai skatinamas ateityje panašių klaidų nebekartoti) bei skatinti proceso dalyvių instancinio mentaliteto formavimąsi. Kita vertus, pernelyg išplėtus galimybes AIT perduoti bylą PIT, taip pat galima tikėtis neigiamų pasekmių: susidarytų palankios sąlygos AIT teisėjams „tinginiauti“, o kitiems proceso dalyviams piktnaudžiauti procesu ir dėl skirtingų priežasčių jį vilkinti.

Šaltinių sąrašas

Norminiai teisės aktai

Tarptautiniai teisės aktai

1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

2. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33-1014.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. *Valstybės žinios*, 2002, 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. 2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743. *Valstybės žinios*, 2002, 36-1340.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 1961 m. birželio 26 d. *Vyriausybės žinios*, 1961, 18-148.

Kitų valstybių teisės aktai

6. Austrijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 1975 m. gruodžio 26 d., *BGBL*, 1975, 631/1975.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 91-2289.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas. TAR, 10749.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutarimas. TAR, 16105.

Specialioji literatūra

12. BRAZDEIKIS, Aurimas (2011). *Piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Kaunas: Lithuanian Academic Libraries Network LABT.
13. BRAZDEIKIS, Aurimas; NEKROŠIUS, Vytautas; SIMAITIS, Rimantas *et al.* (2016). *Asmens teisės į civilinės bylos išnagrinėjimą per protingą laiką įgyvendinimo sąlygos*. Mokslo studija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
14. DRIUKAS, Artūras ir VALANČIUS, Virgilijus (2009). *Civilinis procesas: teorija ir praktika. IV tomas*. Vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
15. GARNELIENĖ, Laima ir RIMŠELIS, Ernestas (2009). Apeliacijos sampratos įtaka teismų praktikai baudžiamajame procese. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 243-259.
16. GODA, Gintautas; KAZLAUSKAS, Marcelis; ŠUMSKAS, Artūras *et al.* (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. V-XI dalys (221-446 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
17. GODA, Gintautas; KAZLAUSKAS, Marcelis ir KUČONIS, Pranas (2011). *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. Antras leidimas. Vilnius: Registrų centras.
18. JURKA, Raimundas; AŽUBALYTĖ, Rima; GUŠAUSKIENĖ, Marina *et al.* (2009). *Baudžiamojo proceso principai*. Metodinė mokomoji priemonė. Vilnius: Eugrimas.
19. KAZLAUSKAS, Marcelis (2000). Naujo baudžiamojo proceso kodekso projekto koncepcija ir sistema. *Teisė*, 37, 64-75.
20. LAUŽIKAS, Egidijus; MIKELĖNAS, Valentinas ir NEKROŠIUS, Vytautas (2005). *Civilinio proceso teisė. II tomas*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 1 d. praktikos apžvalga Nr. AC-58-1 (2023). Sprendimo panaikinimas pažeidus arba neteisingai pritaikius proceso teisės normas. *Teismų praktika*, 58.
22. NEKROŠIUS, Vytautas (2002). *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia.
23. RANDAKEVIČIENĖ, Irma (2009). Teismų sprendimų kontrolės formos baudžiamajame procese. Iš: ANCELIS, Petras; AŽUBALYTĖ, Rima; BELEVIČIUS, Linas *et al.* (2009). *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Monografija. Vilnius: Indrustus, 175-213.

24. RIMŠELIS, Ernestas (2006). *Esminiai baudžiamojo proceso teisės pažeidimai: samprata, vertinimas ir procesiniai padariniai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius.
25. LAUŽIKAS, Egidijus; DRIUKAS, Artūras; JOKŪBAUSKAS, Česlovas *et al.* (2005). *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. II tomas (II-III dalys)*. Vilnius: Justitia.

Teismų jurisprudencija

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

26. *Boddaert prieš Belgiją* [EŽTT], Nr. 12919/87, [1992-10-12]. ECLI:CE:ECHR:1992:1012 JUD001291987.

Bendrosios kompetencijos teismų praktika

27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-137/2008.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-29/2009.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-218/2009.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-208/2010.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-74-421/2015.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-326-1075/2018.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-74-469/2019.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-217-976/2019.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215-976/2020.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-123-823/2022.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-50-313/2022.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-286-403/2022.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-44-495/2023.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143-788/2023.

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2023.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-272-387/2023.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-254-1214/2024.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gruodžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-256-976/2024.
45. Šiaulių apygardos teismo 2024 m. balandžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-111-744/2024.

Kiti šaltiniai

Elektroniniai leidiniai

46. SLAVISKAITĖ, Deimantė (2024-12-18). Prabilo agresyvią moterį nušovęs policininkas: atskleidė, kaip jaučiasi. *LNK.LT* [interaktyvus]. <https://lnk.lt/straipsniai/Lietuvoje/prabilo-agresyvia-moteri-nusoves-policininkas-atskleide-kaip-jauciasi/290358>.
47. Lietuvos teismai (n.d.). *Statistika* [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>.

APELIACINĖS INSTANCIJOS TEISMO TEISĖ PANAIKINTI APSKŪSTĄ BAIGIAMĄJĮ TEISMO AKTĄ IR PERDUOTI BYLĄ NAGRINĖTI IŠ NAUJO PIRMOSIOS INSTANCIJOS TEISMUI CIVILINIAME IR BAUDŽIAMAJAME PROCESUOSE

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje analizuojama AIT teisės perduoti bylą PIT esmė ir paskirtis, pagrindai AIT perduoti bylą PIT civiliniame ir baudžiamajame procesuose bei šios teisės įtaka konkretiems proceso subjektams. AIT teisė perduoti bylą PIT yra svarbi siekiant įgyvendinti tinkamo (teisingo, sąžiningo) proceso principą ir priimti teisingą baigiamąjį teismo aktą tiek civiliniame, tiek baudžiamajame procesuose. Atsižvelgiant į tai, AIT teisė perduoti bylą PIT negali būti pernelyg ribojama, tačiau nėra ir absoliuti.

CPK yra numatyti keturi pagrindai, kuriais remdamasis AIT gali bylą perduoti PIT: 1) kai nustatomi absoliutūs arba santykinai absoliutūs sprendimo negaliojimo pagrindai, 2) kai PIT neatskleista bylos esmė ir pagal byloje pateiktus įrodymus bylos negali išnagrinėti AIT, 3) kai byloje išspręsti ne visi reikalavimai, 4) jei egzistuoja procesinės teisės normų pažeidimas arba netinkamas jų pritaikymas, jei dėl to galėjo būti neteisingai išspręsta byla, o AIT negali ištaisyti šių pažeidimų. BPK numatytus AIT bylos perdavimo PIT pagrindus galima suskirstyti į dvi grupes: BPK 326 str. 1 d. 4 p. eksplisitiškai įtvirtinti baudžiamojo proceso pažeidimai bei neatitiktis tarp AIT ir PIT nustatytų faktinių veikos aplinkybių, jei tai gali lemti *non reformatio in peius* ir *tantum devolutum quantum appellatum* principų pažeidimą.

Tinkamas teisinis reguliavimas ir kryptingas teismų praktikos formavimas gali padėti rasti AIT teisės perduoti bylą PIT ribojimo „aukso viduriuką“, o tai, savo ruožtu, gali turėti teigiamos įtakos teismų instancinės sistemos veikimui bei proceso dalyvių elgesiui ir požiūriui į teismų sistemą.

THE RIGHT OF THE COURT OF APPEAL TO REVERSE THE FINAL JUDGMENT UNDER APPEAL AND TO REFER THE CASE BACK TO THE COURT OF FIRST INSTANCE IN CIVIL AND CRIMINAL PROCEEDINGS

SUMMARY

This article analyses the essence and purpose of the right of the court of appeal (hereinafter – the CA) to reverse the final judgment under appeal and to refer the case back to the court of first instance (hereinafter – the CFI), the grounds for exercising this right in civil and criminal proceedings, and the impact of it on the specific subjects of proceedings. This right is important for the implementation of the principle of due (fair) process and the adoption of a fair final judgment in both civil and criminal proceedings. In this context, it shall not be unreasonably limited, but it is not absolute either.

The Code of Civil Procedure of the Republic of Lithuania provides four grounds on which the CA shall reverse the final judgment under appeal and refer the case back to the CFI: (1) absolute or quasi absolute grounds for annulment of a judgment, (2) failure of the CFI to determine the substance of the case if the CA is unable to resolve the case on the basis of the evidence in the case, (3) failure of the CFI to resolve all the claims in the case, and (4) infringement of the procedural rules or their incorrect application, which may have led to the unfair resolution of the case, and which cannot be rectified by the CA. The grounds for the CA to reverse the final judgment under appeal and to refer the case back to the CFI provided for in the Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania may be divided into two groups: infringements of the rules of criminal procedure, explicitly provided for in Subpara. 4, Para. 1, Art. 326 of the Code of Criminal Procedure of the Republic of Lithuania, and discrepancies between the factual circumstances of the criminal act as established by the CA and the CFI, if this may result in a violation of the principles of *non reformatio in peius* and *tantum devolutum quantum appellatum*.

Proper legal regulation and focused development of case law may lead to a “golden mean” of the limitation of the right of the CA to reverse the final judgment under appeal and to refer the case back to the CFI, consequently, this may have a positive impact on the functioning of the court system and on the behaviour and approach of the participants of the proceedings towards the judicial system.